

КОНЦЕНТРАЦІЯ ТА ІНТЕГРАЦІЯ В ДОСЯГНЕННІ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Бредун Н. В., здобувач

Полтавська державна аграрна академія

Розглянуто форми концентрації та інтеграції сільськогосподарських підприємств. Виявлено основні їх переваги і недоліки та розроблено основні шляхи вирішення даних проблем.

A form of concentration and integration of agricultural enterprises. The main advantages and disadvantages and developed the basic solutions to these problems.

Постановка проблеми. На сучасному етапі в Україні чільне місце посідає наукове обґрунтування й практичне розв'язання комплексної проблеми – організації розвитку на інноваційній основі конкурентоспроможного агропромислового великотоварного виробництва, що передбачає використання механізмів корпоратизації (відносини власності) та кооперації і кластеризації (відносини спільної діяльності).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичними і практичними аспектами механізмів інтеграції та концентрації присвячені наукові роботи В. Г. Андрійчука, П. М. Макаренка, М. Ф. Кропивки, П. Т. Саблука та інших вчених, але й до цього часу деякі інтеграційні процеси є малодослідженими.

Постановка завдання. Обґрунтувати необхідність прискорення процесів інтеграції і концентрації аграрного виробництва в Україні як важливого фактора в досягненні стратегії забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного аграрного сектора.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжгосподарська інтеграція - це налагодження спільної діяльності шляхом використання механізмів корпоратизації, кооперації або кластеризації. На сьогодні крупні підприємства схильні забезпечувати свій розвиток, використовуючи механізми корпоратизації, а середні та малі – механізм кооперації. Використання механізму кластеризації дозволяє налагоджувати спільну діяльність розміщених на певній території всіх технологічно зв'язаних підприємств за рахунок їх поглибленої виробничої спеціалізації без втрати юридичної самостійності. Порівняння спільної діяльності підприємств в межах кластеру з іншими формами інтеграційних утворень показані в таблиці 1.

Забезпечення оптимального (раціонального рівня концентрації) виробництва – спільне завдання всіх галузей і сфер господарювання, підприємство із оптимальним рівнем концентрації виробництва (за інших рівних умов) може функціонувати рентабельніше і бути конкурентоспроможним. У цьому разі необхідно враховувати мінімальний поріг концентрації виробництва, нижче якого підприємство буде нерентабельним внаслідок невеликих його масштабів [5, с. 239].

Порівняння спільної діяльності підприємств у межах кластеру з іншими формами інтеграційних утворень

Спільна діяльність підприємств та організацій в межах		
кластеру	кооперативу	корпорації (холдингу)
об'єднання підприємств, що діє на основі договору про спільну діяльність без створення юридичної особи та без об'єднання вкладів її учасників	об'єднання підприємств із створенням юридичної особи з відповідними вкладями учасників	підприємство, що є власником частини або усіх акцій інших підприємств (розосереджених по територіях великих земельних масивів) і здійснює контроль за їх діяльністю
один член – один голос	один член –один голос	вагомість впливу в залежності від кількості акцій
мета – територіальний розвиток конкурентоспроможного виробництва	мета – надання послуг членам кооперативу	мета – отримання максимального прибутку
міжгосподарська інтеграція	спеціалізація – надання послуг	спільний товар для всіх учасників – розвинута спеціалізація
наявність інтегратора, що визначає довготривалу господарську та інноваційну стратегію усіх учасників	розподілена діяльність по виготовленню товару	наявність інтегратора, що визначає довготривалу господарську та інноваційну діяльність усіх учасників
добровільність і відкритість членства	добровільність і відкритість членства	склад визначається власником
членами є як великі, так і малі підприємства	членами є як великі, так і малі підприємства	склад визначається власником
спільна дистрибутивна мережа виведення товару на ринку (включаючи міжнародні)	спільна мережа виведення товару на ринку (включаючи міжнародні)	спільна дистрибутивна мережа виведення товару на ринку (включаючи міжнародні)
вищі стандарти якості виробленої продукції, спільний для всіх учасників бренд	задовільні стандарти якості виробленої продукції	вищі стандарти якості виробленої продукції
керівництво здійснює Рада учасників, наявність третейського суду	збори представників-членів кооперативу	інституційне управління
тісна взаємодія з органами влади та місцевого самоврядування на засадах приватно-державного партнерства	помірна взаємодія з органами влади та місцевого самоврядування	партнерські відносини з органами влади та місцевого самоврядування та Міністерством аграрної політики
діяльність направлена на розвиток сільських та міських територій	не впливає на розвиток соціальної інфраструктури села	діяльність призводить до загострення соціальних проблем на селі

Джерело: доповнено автором на основі: [2, с. 45-46]

Так, у нас у країні, як і в Росії та Казахстані, в останні роки також отримали розвиток продуктові інтегровані об'єднання корпоративного типу, засновані на розосередженій на територіях оренді цілісних земельних масивів – агрохолдинги [4, с. 21].

Так, за деякими даними (офіційної статистики по агрохолдингах не існує), біля 60 агрохолдингів сьогодні організують свою діяльність на 1/3 земель сільськогосподарського призначення країни.

Трансрегіональними високо інтегрованими структурами уже поглинуто більше 3 тис. традиційних сільськогосподарських підприємств із колективними формами організації праці [3, с.3].

У більшості випадків засновниками цих агрохолдингів є російські нафтовики, які вибрали цю нішу для інвестицій, тим більш з огляду на те, що Україна має родючі чорноземи та працьовитий народ. На сьогодні в Україні характерні “помірні” засоби поглинання сільськогосподарських підприємств холдингами.

Власникам земельних паїв пропонують сплату за користування землею на рівні 5-10 % від вартості паю, і звичайно ж люди на це погоджуються.

При цьому агрохолдинги мають такі переваги [3, с. 3-4]: великотоварне виробництво продуктів харчування, інвестиції та інновації, спеціалізація, можливості виходу на зовнішні ринки без посередників, ведення єдиної комплексної маркетингової стратегії, можливість оптимізації системи управління, контролю, обліку і звітності, централізація й укрупнення капіталу, сприяння формуванню і реалізації національних й міжнародних інноваційно-інвестиційних проектів, пом'якшення і видозміна конкуренції між своїми дочірніми компаніями.

Недоліки: стимулюють розвиток монополізації та перерозподілу власності на селі, спостерігається поглиблення дисбалансу галузевої структури агропромислового виробництва, нерационального використання землі, недонадження податкових платежів у місцеві бюджети, залишають на узбіччі розвиток сільських громад і територій, призводять до послаблення суспільного контролю і централізації державного управління, загострюють соціальні проблеми на селі (через зростання безробіття, часто нерациональне використання землі, встановлення занижених внутрікорпоративних цін тощо). В надмірно великих підприємствах ускладнюється процес управління виробництвом, зростають транспортні витрати, погіршується контроль за якістю виконання робіт і дотриманням технологій. Протидіючим фактором надмірної концентрації є і екологічні вимоги. Особливо це стосується великих тваринницьких комплексів, які справляють негативний вплив на довкілля.

Розвиток агропромислового виробництва [3, с. 3] за умови обрання такого шляху веде до нарощування соціальної напруги на селі через вивільнення зайвих працівників, зростання рівня безробіття, активізацію процесів перерозподілу власності та зменшення різноманіття форм господарювання на селі.

Розвиток вертикальної інтеграції в напрямі формування трансрегіональних високоінтегрованих корпоративних агропромислових об'єднань (агрохолдингів) супроводжується зниженням дієвості районних і обласних управлінь агропромислового розвитку, усуненням працівників і низових господарських ланок від управління, посиленням протистояння праці й капіталу. За таких тенденцій державне управління галуззю дедалі більше концентрується в Мінагрополітики з подальшою централізацією організаційних і контрольних функцій синхронно з розвитком галузевих спеціалізованих та інтегрованих формувань корпоративного типу. Це зумовлює потребу в підвищенні дієвості громадських організацій дрібних і середніх сільськогосподарських товаровиробників, професійних спілок працівників сільського господарства та представницьких органів сільського населення у відстоюванні інтересів своїх членів [3, с. 5].

Поза межею конкурентоспроможності залишається значна частина дрібних сільськогосподарських товаровиробників, чим і користуються посередницькі структури. Тому, на сьогодні, одним із шляхів подолання цієї проблеми є створення кооперативів, передусім обслуговуючих та споживчих, завданням яких було б захищати інтереси особистих селянських, фер-

мерських та дрібних сільськогосподарських господарств. Це була б хай маленька, але все ж таки альтернатива холдинговій структурі.

Під час створення кооперативів виникає ряд проблем: інколи не можливо зареєструвати створений кооператив через неузгодження законодавчої бази; значна потреба в технічному переоснащенні та впровадженні інновацій у виробництво; відсутність дієвої законодавчої бази та фінансової підтримки; не розуміння населенням суті кооперації; неузгодженість інтересів учасників кооперації та ін. Тому на сьогодні цей процес в Україні не має значного розвитку (лише в західній частині України формується значна кількість молочарських кооперативів).

У той же час, у країнах з розвинутою економікою більше 2/3 оптової реалізації продукції здійснюється не через посередників, а за рахунок діяльності державно-господарських або неприбуткових-асоціативних об'єднань.

Глобалізація сучасної економіки відсуває на другий план її традиційний поділ на сектори та галузі, і, як основний організаційний підхід дедалі більшої уваги набуває кластерна організація розвитку.

Підтвердженням цьому є практичне розгортання перебудови організації виробництв і економіки територій на кластерних засадах у країнах Європи, Азії, Північної Америки та ін. Європейським Союзом підготовлено "Європейський кластерний меморандум" для узгодження дій країн-членів щодо їх інноваційного розвитку на основі кластерних ініціатив (2007), широко застосовується так звана "кластерна політика розвитку економіки" (Cluster-Based Economic Development) із відповідним інституційним забезпеченням. У Російській Федерації розроблено Концепцію довгострокового соціально-економічного розвитку, якою передбачається створення мережі територіально-виробничих кластерів з метою реалізації конкурентного потенціалу територій, а також формування ряду високотехнологічних кластерів в європейській та азіатській частинах країн (2008) [3, с. 5-6].

За визначенням Кропивко М. Ф.: "Кластер – це міжгосподарське територіальне об'єднання не тільки взаємодоповнювальних підприємств (як великого бізнесу, так і малого підприємництва), що співпрацюють між собою, формуючи замкнутий технологічний цикл великотоварного виробництва і реалізації конкурентоспроможної кінцевої продукції (товарів, послуг) при збереженні юридичної самостійності його учасників, а й інфраструктурних складових, у числі яких органи державного управління та наукові установи, що створюють сприятливі умови для виробництва і просування продукції учасників кластера на продуктовому ринку [3, с. 6] (рис. 1).

Існують такі типи агропромислових об'єднань кластерної організації [3, с. 8]: - територіальне об'єднання підприємств, яке функціонує без створення юридичної особи на підставі договору (договорів) про спільну діяльність у формі простого товариства (аналог з радянської практики – НВО або РАПО); - продуктове об'єднання підприємств, що функціонує як юридична особа – господарська асоціація з неприбутковим статусом (аналог з радянської практики – трести радгоспів).

Розбудова кластерів – довгостроковий процес і може бути реалізований на засадах стратегічного управління соціально-економічним розвитком терито-

рій та виробництв з обґрунтуванням стратегій і програм розвитку, спрямованих на більш повне використання територіальних та ресурсних переваг [3, с. 7].

Рис.1. Модель агропромислового кластера

Джерело: [6, с. 6]

Висновки. Отже, “підняти” сільське господарство можливо лише шляхом розвитку соціально спрямованого великотоварного виробництва на кластерних засадах, що передбачає включення всіх інфраструктур (в т.ч. і кооперативів та філій агрохолдингів), що знаходяться на певній території. Разом з тим застосування цього механізму потребує значних організаційних зусиль з боку підприємства-інтегратора, або органів державного управління агропромисловим виробництвом на місцях (в районі, області).

Література.

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств: [підручник – 2-е вид., доп. і перероб.] / В. Г. Андрійчук. – К. : КНЕУ, 2002. – 624 с.
2. Гринчак О. В. Роль економічних кластерів у підвищенні конкурентоспроможності підприємств АПК / О. В. Гринчак, О. Х. Давлетханова, Г.О. Коваленко // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. П. Василенка: Економічні науки. Вип. 97. – Харків : ХНТУСГ. – 2010. – 388 с.
3. Кропивко М. Ф. Концептуальний підхід до кластерної організації та управління розвитком агропромислового виробництва / М. Ф. Кропивко // Економіка АПК. – 2010. - № 11. – С. 3-13.
4. Кропивко М. Ф. Розвиток самоврядних господарських об'єднань в агропродовольчій сфері / М. Ф. Кропивко // Економіка АПК. – 2009. – №9. – С. 21 – 26.
5. Макаренко П. М. Моделі аграрної економіки / П. М. Макаренко. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 682 с.
6. Саблук П. Т. Кластеризація як механізм підвищення конкурентоспроможності та соціальної спрямованості аграрної економіки / П. Т. Саблук, М. Ф.Кропивко // Економіка АПК. – 2010. – № 1. – С. 3 – 12.